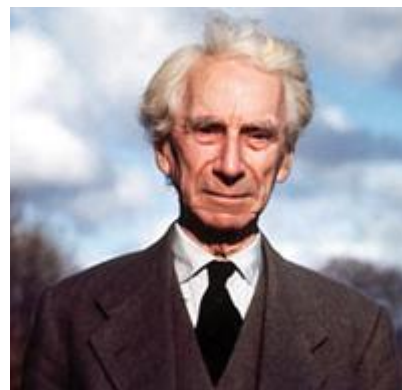

Η αίσθηση της αμαρτίας (Μπέρτραντ Ράσελ)

Η αίσθηση της αμαρτίας, είναι μία από τις σπουδαιότερες ψυχολογικές αιτίες δυστυχίας στην ενήλικη ζωή.

Υπάρχει μία παραδοσιακή θρησκευτική ψυχολογία της αμαρτίας, την οποία κανείς σύγχρονος ψυχολόγος δεν μπορεί να δεχθεί. Υποτίθεται, ιδιαίτερα κατά τους προτεστάντες, ότι η συνείδηση αποκαλύπτει στον κάθε άνθρωπο, το πότε μια πράξη, την οποία μπαίνει στον πειρασμό να διαπράξει, είναι αμαρτωλή, και ότι μετά τη διάπραξη της βιώνει ένα από δύο οδυνηρά συναισθήματα, εκ των οποίων το ένα λέγεται “τύψη”, και δεν έχει καμία αξία, και το άλλο λέγεται “μετάνοια”, που είναι ικανό να σβήσει την ενοχή του. Στις προτεσταντικές χώρες, ακόμη και εκείνοι που έχασαν την πίστη τους, συνέχισαν για αρκετό καιρό να δέχονται, με κάποιες τροποποιήσεις, την ορθόδοξη άποψη της αμαρτίας. Στις μέρες μας, εν μέρει εξαιτίας της ψυχανάλυσης, έχουμε την αντίθετη κατάσταση: Το παλαιό δόγμα της αμαρτίας το απορρίπτουν, όχι μόνο όσοι δεν πιστεύουν, αλλά και πολλοί από αυτούς που παραμένουν ακόμη πιστοί. Η συνείδηση έπαυσε να είναι κάτι το μυστηριώδες το οποίο, λόγω του μυστηρίου του, θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι είναι η φωνή του Θεού.

Γνωρίζουμε ότι η συνείδηση επιβάλλει διαφορετικά πράγματα σε διαφορετικά μέρη του κόσμου και ότι σε γενικές γραμμές συμφωνεί με τα έθιμα της φυλής. Τί συμβαίνει λοιπόν όταν η συνείδηση ενός ανθρώπου τον τύπτει;

Η λέξη “συνείδηση” στην πραγματικότητα καλύπτει διαφορετικά συναισθήματα· το απλούστερο από αυτά είναι ο φόβος να μη σε ανακαλύψουν. Εσύ, αναγνώστη μου, είμαι βέβαιος ότι έχεις ζήσει μια άμεμπτη ζωή, αλλά αν ρωτήσεις κάποιον που κάποτε έκανε μια πράξη για την οποία θα τιμωρούνταν αν τον πιάνανε, θα διαπιστώσεις ότι αν η ανακάλυψη ήταν επικείμενη, το εν λόγω πρόσωπο ήταν έτοιμο να μετανοήσει για την πράξη του. Δεν εννοώ ότι αυτό ισχύει για τον

επαγγελματία κλέφτη, ο οποίος ούτως ή άλλως περιμένει κάποια φυλακή αν τον πιάσουν, γιατί έχει αποδεχθεί τον κίνδυνο της δραστηριότητάς του· ισχύει όμως για αυτόν που θα μπορούσαμε να αποκαλέσουμε ευυπόληπτο παραβάτη, όπως ο τραπεζίτης που υπεξαίρεσε χρήματα σε άσχημη στιγμή, ή ο κληρικός που υπέκυψε στον πειρασμό να διαπράξει κάποια ασελή πράξη. Οι άνθρωποι αυτοί θα ξεχάσουν το έγκλημά τους, αν οι πιθανότητες να τους ανακαλύψουν είναι ελάχιστες, αλλά αν τους πιάσουν ή επίκειται η σύλληψή τους θα εύχονταν να είχαν υπάρξει ηθικότεροι, και αυτή η ευχή τους δίνει μια έντονη αίσθηση της αμαρτίας που διέπραξαν. Συναφής με αυτό το συναίσθημα είναι ο φόβος να γίνουν απόβλητοι της αγέλης. Ο άνθρωπος που κλέβει στα χαρτιά ή δεν πληρώνει τα χρέη του, δεν έχει τίποτα μέσα του που θα τον βοηθήσει να αντιμετωπίσει την αποδοκιμασία της αγέλης όταν τον ανακαλύψουν. Ως προς αυτό, δεν μοιάζει καθόλου με τον θρησκευτικό καινοτόμο, τον αναρχικό και τον επαναστάτη, οι οποίοι αισθάνονται ότι, όποια και αν είναι η τύχη τους στο παρόν, το μέλλον είναι μαζί τους και θα τους τιμήσει τόσο, όσο το παρόν τους απεχθάνεται. Οι άνθρωποι αυτοί, παρά την εχθρότητα της αγέλης, δεν αισθάνονται ότι είναι αμαρτωλοί· ο άνθρωπος όμως που αποδέχεται εξ ολοκλήρου την ηθική της αγέλης, ενώ την παραβαίνει είναι δυστυχής όταν ξεπέσει κοινωνικά, και ο φόβος αυτής της συμφοράς ή η οδύνη όταν συμβεί μπορούν εύκολα να τον κάνουν να θεωρήσει τις πράξεις του αμαρτωλές.

Αλλά η αίσθηση της αμαρτίας στις σημαντικότερες μορφές της πηγαίνει βαθύτερα. Έχει τις ρίζες της στο ασυνείδητο και δεν εμφανίζεται στη συνείδηση σαν φόβος της αποδοκιμασίας των άλλων. Στη συνείδηση ορισμένα είδη πράξεων θεωρούνται αμαρτία χωρίς κανέναν προφανή λόγο. Όταν κάποιος διαπράξει αυτές τις πράξεις, αισθάνεται άβολα χωρίς να ξέρει ακριβώς γιατί. Θα ήθελε να είναι το είδος του ανθρώπου που μπορεί να απέχει από αυτό που πιστεύει ότι είναι αμαρτία. Θαυμάζει από ηθική άποψη μόνο εκείνους των οποίων η καρδιά, καθώς πιστεύει, είναι αγνή. Αναγνωρίζει, και λυπάται λίγο ή πολύ, που δεν έχει τη στόφα του αγίου. Η αντίληψη που έχει για την αγιοσύνη είναι, βέβαια, κάτι σχεδόν αδύνατον να πραγματοποιηθεί στον κοινό καθημερινό βίο. Κατά συνέπεια, ζει με μια αίσθηση ενοχής, νιώθοντας ότι αυτά δεν είναι για αυτόν και οι καλύτερες στιγμές του είναι οι στιγμές της μεμψίμοιρης μετάνοιας.

Πηγή όλων αυτών, είναι σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις, η ηθική διδασκαλία που έλαβε προτού γίνει έξι χρονών στα χέρια της μητέρας του ή της νταντάς του. Έμαθε πριν από αυτή την ηλικία, ότι είναι κακό να βρίζεις και δεν είναι ωραίο να

χρησιμοποιείς άλλη γλώσσα από αυτή που αρμόζει στις κυρίες, ότι μόνοι οι κακοί άνθρωποι πίνουν και ότι το κάπνισμα είναι ασυμβίβαστο με την αρετή. Έμαθε ότι ποτέ δεν πρέπει να λέει ψέμματα. Πάνω απ' όλα, έμαθε ότι το ενδιαφέρον για τα γεννητικά όργανα είναι απεχθές. Ήξερε ότι αυτά είναι απόψεις της μητέρας του και πίστευε ότι είναι απόψεις του Δημιουργού του. Η μεγαλύτερη ευχαρίστησή του ήταν να του φέρεται στοργικά η μητέρα του ή, αν τον παραμελούσε, η νταντά του, και ήξερε ότι αυτή η στοργή θα του δοθεί μόνο όταν είναι σαφές ότι δεν έχει παραβεί τον ηθικό κώδικα. Ως εκ τούτου έμαθε να συνδέει κάτι αόριστα φοβερό με οποιαδήποτε συμπεριφορά που την αποδοκιμάζουν η μητέρα του ή η νταντά του. Σιγά-σιγά, μεγαλώνοντας, ξέχασε την προέλευση του ηθικού του κώδικα και ποια ήταν αρχικά η τιμωρία της παράβασης· δεν ξέχασε όμως τον ηθικό κώδικα και δεν έπαυσε να αισθάνεται ότι κάτι φοβερό θα του συμβεί αν τον παραβεί.

Πολλές εντολές αυτής της νηπιακής ηθικής διδασκαλίας στερούνται εντελώς έλλογης θεμελίωσης και ως εκ τούτου δεν μπορούν να ισχύσουν στην κανονική συμπεριφορά των κανονικών ανθρώπων. Για παράδειγμα, ένας άνθρωπος που χρησιμοποιεί αυτό που λένε “κακή γλώσσα”, λογικά δεν είναι χειρότερος από αυτόν που δεν τη χρησιμοποιεί. Ωστόσο, αν ζητήσεις να σου πουν τι κάνει έναν άγιο, σχεδόν όλοι θα θεωρήσουν ότι η αποχή από την κακή γλώσσα είναι ουσιώδες στοιχείο. Υπό το πρίσμα της λογικής, αυτό είναι καθαρή ανοησία. Το ίδιο ισχύει και με το αλκοόλ και το κάπνισμα. Ως προς το αλκοόλ, αυτή η αίσθηση είναι ανύπαρκτη στις νότιες χώρες· υπάρχει εκεί πράγματι ένα στοιχείο ασέβειας ως προς την οινοποσία καθόσον είναι γνωστό ότι ο Κύριός μας και οι Απόστολοι έπιναν κρασί. Ως προς το κάπνισμα, είναι ευκολότερο να έχεις αρνητική θέση, διότι όλοι οι μεγάλοι άγιοι έζησαν προτού γίνει γνωστή η συνήθεια. Αλλά και εδώ το επιχείρημα πάσχει λογικά. Η άποψη ότι κανένας άγιος δεν θα κάπνιζε, βασίζεται σε τελευταία ανάλυση στην άποψη, ότι κανένας άγιος δεν θα έκανε τίποτα απλώς και μόνον χάριν της ευχαρίστησης. Αυτό το ασκητικό στοιχείο στην κοινή ηθική, έχει γίνει σχεδόν ασυνείδητο αλλά λειτουργεί με διάφορες μορφές που κάνουν τον ηθικό μας κώδικα παράλογο. Σε μια έλλογη ηθική θα ήταν αξιόπαινο να δίνεις ευχαρίστηση σε οποιονδήποτε, ακόμη και στον εαυτό σου, υπό τον όρο ότι δεν υπάρχει αντισταθμιστικό άλγος στον εαυτό σου ή στους άλλους. Ο ιδανικός ενάρετος άνθρωπος, αν απαλλαγούμε από τα ιδεώδη του ασκητισμού, είναι αυτός που επιτρέπει την απόλαυση όλων των καλών πραγμάτων, όταν δεν υπάρχουν βλαβερές συνέπειες που ξεπερνούν την απόλαυση. Ας πάρουμε τα ψέμματα. Δεν αρνούμαι ότι κυκλοφορεί πολύ ψέμμα στον κόσμο και ότι όλοι θα ήμασταν καλύτεροι αν υπήρχε περισσότερη φιλαλήθεια· αρνούμαι όμως, όπως

πιστεύω κάθε λογικός άνθρωπος, ότι το ψέμμα δεν είναι δικαιολογημένο σε καμμία περίπτωση. Κάποτε, σε έναν περίπατο στην εξοχή, είδα μια αλεπού στα όρια της εξάντλησης που πάλευε ακόμη να τρέξει. Λίγα λεπτά αργότερα συνάντησα τους κυνηγούς. Με ρώτησαν αν είχα δει την αλεπού και απάντησα ναι. Τότε με ρώτησαν προς τα πού πήγε και τους είπα ψέμματα. Δεν νομίζω ότι θα ήμουν καλύτερος άνθρωπος αν τους είχα πει την αλήθεια.

Αλλά είναι κυρίως στο θέμα του σεξ, που η ηθική διδασκαλία προκαλεί τη μεγαλύτερη βλάβη. Αν ένα παιδί ανατραφεί συμβατικά από αυστηρούς γονείς ή νταντάδες, η σύνδεση μεταξύ αμαρτίας και γεννητικών οργάνων έχει εδραιωθεί τόσο σταθερά στην ηλικία των έξι ετών, ώστε είναι απίθανο να ξεριζωθεί εντελώς σε όλη την υπόλοιπη ζωή του. Αυτή η αίσθηση ενισχύεται, φυσικά, από το οιδιπόδειο σύμπλεγμα, διότι η πιο αξιαγάπητη γυναίκα στην παιδική ηλικία, είναι αυτή με την οποία οι σεξουαλικές ελευθερίες είναι αδύνατες. Το αποτέλεσμα είναι ότι οι ενήλικοι αισθάνονται πως οι γυναίκες εξευτελίζονται με το σεξ και δεν σέβονται τις συζύγους τους, εκτός εάν αυτές απεχθάνονται τη σεξουαλική επαφή. Αλλά, ο άντρας που η γυναίκα του είναι ψυχρή, θα αναζητήσει ενστικτωδώς την ικανοποίηση του ενστίκτου αλλού. Ωστόσο, η ενστικτώδης ικανοποίησή του, ακόμη και αν την βρει προς στιγμήν, θα δηλητηριαστεί από μια αίσθηση ενοχής, με αποτέλεσμα να μην είναι ευτυχής σε καμμία σχέση με καμμία γυναίκα, είτε εντός είτε εκτός γάμου. Από την πλευρά της γυναίκας συμβαίνει το ίδιο, εφ' όσον της δίδαξαν emphaticά να είναι αυτό που λένε "αγνή". Ενστικτωδώς, συγκρατιέται κατά τις συνεντεύσεις με τον άντρα της και φοβάται να αντλήσει ικανοποίηση. Σήμερα, ωστόσο, αυτό έχει ελαττωθεί από την πλευρά των γυναικών σε σχέση με το τι συνέβαινε πενήντα χρόνια πριν. Θα έλεγα πως σήμερα, μεταξύ των μορφωμένων, η σεξουαλική ζωή των ανδρών είναι πιο παραμορφωμένη και πιο δηλητηριασμένη με την αίσθηση της αμαρτίας από τη σεξουαλική ζωή των γυναικών.

Έχει αρχίσει να γίνεται ευρύτερα αντιληπτό -αν και όχι, φυσικά, εκ μέρους των δημοσίων αρχών- το κακό που έχει προκαλέσει η παραδοσιακή σεξουαλική αγωγή στα παιδιά. Ο ορθός κανόνας είναι απλός: Ωσότου το παιδί φτάσει στην εφηβεία, μην του διδάξεις καμμία σεξουαλική ηθική και απόφυγε επιμελώς να του ενσταλάξεις την ιδέα ότι υπάρχει κάτι το αηδιαστικό στις φυσικές σωματικές λειτουργίες. Όταν φτάσει ο καιρός που είναι αναγκαία η σεξουαλική αγωγή, πρόσεξε ό,τι θα πεις να είναι έλλογο και να το στηρίζεις με επιχειρήματα. Αλλά δεν είναι ο σκοπός μου να μιλήσω για την αγωγή. Αυτό που με απασχολεί εδώ,

είναι το τι μπορεί να κάνει ένας ενήλικος για να ελαχιστοποιήσει τα κακά αποτελέσματα μιας ασύνετης αγωγής που επέφερε την παράλογη αίσθηση της αμαρτίας.

Το πρόβλημα είναι το πώς θα εξαναγκάσουμε το ασυνείδητο να λάβει υπ' όψιν του τις έλλογες αντιλήψεις που ελέγχουν τη συνειδητή σκέψη μας. Δεν πρέπει να αφήνουμε τις διαθέσεις μας να μας εξουσιάζουν, να πιστεύουμε ένα πράγμα τη μία στιγμή και άλλο την άλλη. Η αίσθηση της αμαρτίας οξύνεται σε στιγμές που το συνειδητό αποδυναμώνεται από κόπωση, αρρώστια, ποτό, ή άλλη αιτία. Αυτό που νιώθει κανείς σε αυτές τις στιγμές (εκτός και αν προκαλείται από το ποτό) υποτίθεται ότι είναι μια αποκάλυψη του ανώτερου εγώ. "Ο Διάβολος είναι άρρωστος, ο Διάβολος θα γίνει άγιος". Αλλά, είναι παράλογο να υποθέσουμε ότι οι στιγμές της αδυναμίας οξύνουν την αντιληπτικότητά μας, περισσότερο από τις στιγμές που έχουμε όλες μας τις δυνάμεις. Στις στιγμές της αδυναμίας είναι δύσκολο να αντισταθούμε σε παιδαριώδεις ιδέες του ασυνείδητου, αλλά δεν υπάρχει κανένας απολύτως λόγος να θεωρήσουμε αυτές τις ιδέες καλύτερες από τις πεποιθήσεις του ώριμου ανθρώπου με όλες του τις διανοητικές δυνάμεις σε λειτουργία. Αντιθέτως, αυτό που πιστεύει ακράδαντα ένας άνθρωπος όταν είναι ακμαίος θα έπρεπε να αποτελεί γι' αυτόν, τον κανόνα τού τι πρέπει να πιστεύει πάντα. Μπορούμε να ξεπεράσουμε αυτές τις παιδαριώδεις υποβολές του ασυνείδητου, εφαρμόζοντας τη σωστή τεχνική. Όποτε αρχίσεις να αισθάνεσαι τύψεις για κάτι που η λογική σου λέει ότι δεν είναι κακό, εξέτασε εξονυχιστικά τις αιτίες των τύψεών σου και εξήγησε στον εαυτό σου πόσο παράλογες είναι. Οι συνειδητές πεποιθήσεις σου ας είναι ισχυρές και ακράδαντες ώστε να εντυπωθούν στο ασυνείδητό σου και να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν με επιτυχία τις εντυπώσεις που σχηματίστηκαν εκεί από τη νταντά σου ή τη μητέρα σου όταν ήσουν νήπιο.

Μην εφησυχάζεις με την εναλλαγή μεταξύ των στιγμών της λογικής και των στιγμών του παράλογου. Εξέτασε προσεκτικά το παράλογο με την απόφαση να μην το σεβαστείς και να μην το αφήσεις να σε κυριεύσει. Όποτε ρίχνει παράλογες ιδέες ή συναισθήματα στη συνείδησή σου, ξερίζωσέ τα, εξέτασέ τα και απόρριψέ τα. Μην αφήσεις τον εαυτό σου να ταλαντεύεται ανάμεσα στη λογική και τις παιδιάστικες χαζομάρες. Μην φοβάσαι ότι θα ασεβήσεις στη μνήμη αυτών που ήλεγχαν τη παιδική σου ηλικία. Τότε σου φαίνονταν δυνατοί και σοφοί γιατί ήσουν εσύ αδύναμος και χαζός· τώρα που δεν είσαι ούτε το ένα ούτε το άλλο, θα πρέπει να εξετάσεις τη φαινομενική δύναμη και σοφία τους, να σκεφτείς αν πράγματι

αξίζουν τον σεβασμό που από συνήθεια τρέφεις ακόμη για αυτούς.

Αναρωτήσου σοβαρά, αν ο κόσμος είναι καλύτερος με την ηθική αγωγή που δόθηκε στα παιδιά. Σκέψου πόση καθαρή δεισιδαιμονία υπάρχει στην ψυχρότητα του συμβατικά ηθικού ατόμου, και συλλογίσου ότι, ενώ φανταστικοί ηθικοί κίνδυνοι κάθε είδους είχαν αποσοβηθεί με απίστευτα ανόητες απαγορεύσεις, οι πραγματικοί ηθικοί κίνδυνοι στους οποίους εκτίθενται οι ενήλικοι δεν μνημονεύονταν καν. Ποιές είναι οι πραγματικά κακές πράξεις που δελεάζουν έναν ενήλικο; Ανέντιμες πρακτικές στις εμπορικές δοσοληψίες που δεν τιμωρούνται από τον νόμο, σκληρή μεταχείριση των υφισταμένων σου, σκληρότητα στη γυναίκα σου και στα παιδιά σου, κακεντρέχεια στους ανταγωνιστές σου, αγριότητα στις πολιτικές συγκρούσεις -αυτές είναι οι όντως βλαβερές αμαρτωλές πράξεις που ενδημούν στους κύκλους των ευυπόληπτων πολιτών. Με αυτές τις πράξεις, ένας άνθρωπος σκορπίζει τη δυστυχία στον άμεσο κύκλο του και βάζει ένα χεράκι στην καταστροφή του πολιτισμού. Και ωστόσο, δεν είναι αυτά τα πράγματα που τον κάνουν, όταν είναι άρρωστος, να θεωρεί τον εαυτό του απόβλητο που έχασε κάθε δικαίωμα στην θεία εύνοια. Δεν είναι αυτά τα πράγματα που τον κάνουν να έχει εφιάλτες και να οραματίζεται τη μητέρα του να σκύβει από πάνω του ρίχνοντας επιτιμητικά βλέμματα. Γιατί η υποσυνείδητη ηθική έχει πάρει διαζύγιο από τη λογική; Διότι η ηθική στην οποία πίστευαν αυτοί που τον ανέθρεψαν ήταν ανόητη· διότι δεν απέρρευε από τη μελέτη των καθηκόντων του ατόμου έναντι της κοινωνίας· διότι ήταν φτιαγμένα από υπολείμματα παράλογων ταμπού· και διότι περιείχε στοιχεία νοσηρά, μακάβρια, κληρονομημένα από τον επιθανάτιο ρόγχο της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Η κατ' όνομα ηθική μας, έχει φτιαχτεί από παπάδες και διανοητικά υποδουλωμένες γυναίκες. Όσοι πρέπει να αναλάβουν έναν φυσιολογικό ρόλο στη φυσιολογική ζωή του κόσμου, είναι καιρός να εξεγερθούν ενάντια σε αυτές τις νοσηρές σαχλαμάρες.

Αλλά για να επιτύχει αυτή η επανάσταση, για να φέρει την ατομική ευτυχία και να καταστήσει τον άνθρωπο ικανό να ζήσει με συνέπεια με ένα πρότυπο και να μην ταλαντεύεται ανάμεσα σε δύο, είναι αναγκαίο να σκεφτούμε και να αισθανθούμε βαθιά, τι μας λείπει η λογική. Οι περισσότεροι, αφού απορρίψουν επιφανειακά τις δεισιδαιμονίες της παιδικής τους ηλικίας, νομίζουν ότι αυτό ήταν όλο κι όλο. Δεν συνειδητοποιούν ότι αυτές οι δεισιδαιμονίες караδοκούν ακόμη στο βάθος. Όταν φτάσουμε σε μια έλλογη πεποίθηση, είναι ανάγκη να την σκεφτούμε σοβαρά, να φανταστούμε τις συνέπειές της, να διερευνήσουμε ποιες πεποιθήσεις που είναι ασυμβίβαστες με τη νέα αντίληψη θα μπορούσαν να επιβιώσουν, και όταν η

αίσθηση της αμαρτίας δυναμώνει, όπως συμβαίνει από καιρού εις καιρόν, να την αντιμετωπίσουμε όχι σαν αποκάλυψη και έκκληση για πράγματα ανώτερα, αλλά σαν αρρώστια και αδυναμία, εκτός βέβαια αν προκαλείται από κάποια πράξη που η ορθολογική ηθική θα καταδίκασε. Δεν εννοώ ότι θα πρέπει να είμαστε άμοιροι ηθικής -εννοώ ότι θα πρέπει να είμαστε άμοιροι δεισιδαίμονος ηθικής, που είναι κάτι εντελώς διαφορετικό.

Αλλά ακόμη και αν κάποιος παραβεί τον ίδιο τον δικό του έλλογο κώδικα, αμφιβάλλω αν η αίσθηση της αμαρτίας είναι η καλύτερη μέθοδος για να επιτύχει μια καλύτερη ζωή. Υπάρχει στην αίσθηση της αμαρτίας κάτι το απεχθές, κάτι αναξιοπρεπές. Κανείς πού έχασε την αξιοπρέπειά του δεν κέρδισε τίποτα. Ο έλλογος άνθρωπος θα πρέπει να βλέπει τις άτοπες πράξεις του όπως βλέπει και κρίνει τις άτοπες πράξεις των άλλων, ως πράξεις τις οποίες προκάλεσαν οι περιστάσεις και πρέπει να αποφεύγονται είτε με τη συνειδητοποίηση ότι είναι άτοπες είτε, όταν είναι εφικτό, με την αποφυγή των περιστάσεων που τις προκάλεσαν.

Είναι γεγονός ότι η αίσθηση της αμαρτίας όχι μόνο δεν συμβάλλει σε μια καλή ζωή, αλλά προκαλεί το αντίθετο: Κάνει τον άνθρωπο δυστυχή και τον κάνει να νιώθει κατώτερος. Όντας δυστυχής, θα είναι απαιτητικός και φορτικός και δεν θα μπορεί να χαρεί τις προσωπικές του σχέσεις. Νιώθοντας κατώτερος, θα μισεί αυτούς που του φαίνονται ανώτεροι. Ο θαυμασμός θα του είναι δύσκολος και η ζήλια εύκολη. Θα γίνει αντιπαθητικό άτομο και κανείς δεν θα τον κάνει παρέα. Μια ανοιχτή και γενναιόδωρη στάση προς τους άλλους, όχι μόνο τους δίνει χαρά, αλλά κάνει και σένα ευτυχή διότι είσαι αρεστός. Η στάση όμως αυτή δεν είναι εφικτή για τον άνθρωπο που κατατρέχεται από την αίσθηση της αμαρτίας. Είναι αποτέλεσμα ψυχικής ισορροπίας και αυτοπεποίθησης· απαιτεί αυτό που θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε ψυχική ολοκλήρωση, όπου τα διάφορα στρώματα του χαρακτήρα του ατόμου, η συνείδηση, το υποσυνείδητο και το ασυνείδητο, συνυπάρχουν αρμονικά και δεν μάχονται το ένα το άλλο. Την αρμονία αυτή μπορεί να την επιτύχει στις περισσότερες περιπτώσεις η σωστή ανατροφή, αλλά όταν η ανατροφή ήταν απερίσκεπτη η θεραπεία είναι πιο δύσκολη. Αυτή τη θεραπεία εφαρμόζουν οι ψυχαναλυτές, νομίζω όμως ότι σε πάρα πολλές περιπτώσεις ο ίδιος ο ασθενής μπορεί να αναλάβει ο ίδιος το έργο που, στις σοβαρές περιπτώσεις, απαιτεί τη βοήθεια του ειδικού. Μην πεις: “Δεν έχω καιρό για αυτές τις ψυχολογικές ωδίνες, είμαι πολυάσχολος, άσε το υποσυνείδητό μου να παίζει τα κόλπα του”. Τίποτα δεν περιορίζει τόσο την ατομική ευτυχία αλλά και την

αποδοτικότητα όσο μια διχασμένη προσωπικότητα. Ο χρόνος που θα διαθέσεις για να εναρμονίσεις τα διάφορα μέρη της προσωπικότητάς σου δεν είναι χρόνος χαμένος. Δεν εννοώ ότι πρέπει κανείς να διαθέτει μία ώρα, ας πούμε, την ημέρα για αυτοανάλυση. Πιστεύω ότι δεν είναι αυτή η καλύτερη μέθοδος, διότι εντείνει τον εγωκεντρισμό, που είναι μέρος της ασθένειας που πρέπει να θεραπευθεί, διότι μια ισορροπημένη προσωπικότητα είναι στραμμένη προς τα έξω. Αυτό που εννοώ είναι ότι πρέπει κανείς να αποφασίσει τι ακριβώς πιστεύει με τη λογική του και να μην αφήνει παράλογες ιδέες να περνούν ανενόχλητες ή και να τον κυριεύουν, έστω και για λίγο. Το ζήτημα είναι να πείσεις με λογικά επιχειρήματα τον εαυτό σου τις στιγμές εκείνες που παρασύρεσαι σε ένα παιδισμό, αλλά η επιχειρηματολογία, αν είναι αρκετά εμφατική, μπορεί να είναι σύντομη.

Πολλοί άνθρωποι αντιπαθούν την έλλογη σκέψη, και όσα λέω μπορεί να φανούν σε αυτούς άσχετα ή άνευ σημασίας. Υπάρχει μια άποψη, ότι η λογική, αν την αφήσουμε ελεύθερη, θα σκοτώσει τα βαθύτερα συναισθήματα. Νομίζω ότι η αντίληψη αυτή, οφείλεται σε μία εντελώς λανθασμένη έννοια της λειτουργίας της λογικής στην ανθρώπινη ζωή. Δεν είναι δουλειά της λογικής να γεννά συναισθήματα, αν και μέρος της λειτουργίας της μπορεί να είναι το να βρίσκει τρόπους να μην αφήνει αυτά τα συναισθήματα να αναστατώσουν τη ζωή μας. Το να βρίσκει τρόπους να ελέγξει το μίσος και τον φθόνο, είναι αναμφίβολα αρμοδιότητα μιας έλλογης ψυχολογίας. Αλλά είναι λάθος να υποθέσουμε ότι ελέγχοντας αυτά τα πάθη, θα περιορίσουμε ταυτόχρονα τη δύναμή τους, την οποία η λογική δεν καταδικάζει. Στον φλογερό έρωτα, στη στοργή για τα παιδιά, στη φιλία, στην αγαθοεργία, στην αφοσίωση στην επιστήμη ή στην τέχνη, δεν υπάρχει τίποτα που να θέλει η λογική να το ελέγξει. Ο λογικός άνθρωπος, όταν νιώθει αυτά τα πάθη, ευχαριστείται που τα νιώθει και δεν θα κάνει τίποτα για να μειώσει τη δύναμή τους, διότι όλα αυτά τα συναισθήματα αποτελούν στοιχεία της καλής ζωής, της ζωής, δηλαδή, που συμβάλλει στην ευτυχία, τη δική μας και των άλλων. Δεν υπάρχει τίποτα το παράλογο στα πάθη καθεαυτά, και πολύ παράλογοι άνθρωποι κατέχονται μόνο από τα πιο ασήμαντα πάθη. Κανείς να μη φοβάται ότι αν γίνει λογικός, η ζωή του θα είναι ανιαρή. Αντιθέτως, εφόσον η λογική υπηρετεί πρωτίστως την εσωτερική αρμονία, ο άνθρωπος που τη διαθέτει είναι πιο ελεύθερος, στον τρόπο που βλέπει τον κόσμο και στην αξιοποίηση των δυνάμεών του για να επιτύχει εξωτερικούς στόχους, από τον άνθρωπο που εμποδίζεται συνεχώς από εσωτερικές διαμάχες. Τίποτα το πιο βαρετό από το να είσαι κλεισμένος στον εαυτό σου, τίποτα πιο συναρπαστικό από το να στρέφεις την προσοχή σου και τις δυνάμεις σου προς τα έξω.

Η παραδοσιακή μας ηθική, υπήρξε πάντα λίαν εγωκεντρική και η έννοια της αμαρτίας είναι στοιχείο αυτής της άσκεπτης εστίασης στο εγώ. Γι' αυτούς που ποτέ δεν ένιωσαν την αθυμία που προκαλεί αυτή η λαθεμένη ηθική, η λογική μπορεί να μην είναι απαραίτητη. Αλλά για όσους πέρασαν αυτή την αρρώστια, έστω και μία φορά, η λογική είναι αναγκαία για θεραπεία. Και δεν αποκλείεται, η αρρώστια να είναι ένα αναγκαίο στάδιο στη διανοητική ανάπτυξη. Τείνω να πιστέψω ότι ο άνθρωπος που την ξεπέρασε με τη βοήθεια της λογικής έφτασε σε ένα ανώτερο επίπεδο, που δεν το έφτασε εκείνος που ποτέ δεν βίωσε ούτε την αρρώστια ούτε τη θεραπεία. Το μίσος της λογικής, που είναι κοινό στην εποχή μας, οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο γεγονός ότι το έργο της λογικής δεν έχει κατανοηθεί επαρκώς. Ο διχασμένος άνθρωπος αναζητεί ζωηρές συγκινήσεις και διασκεδάσεις· του αρέσουν τα έντονα πάθη, όχι για ουσιαστικούς λόγους, αλλά διότι μπορούν να τον βγάλουν προς στιγμήν από τον εαυτό του και να αποτρέψουν την οδυνηρή αναγκαιότητα της σκέψης. Κάθε πάθος είναι για αυτόν ένα είδος μέθης, και εφ' όσον δεν μπορεί να συλλάβει την ουσιαστική ευτυχία, η μόνη ανακούφιση από τον πόνο που του φαίνεται εφικτή είναι με τη μέθη. Αλλά αυτό είναι σύμπτωμα μιας βαθιά ριζωμένης ασθένειας. Όπου δεν υπάρχει αυτή η κακοδαιμονία, η μεγαλύτερη ευτυχία έρχεται με την πλήρη ανάπτυξη των δυνάμεών σου. Στις στιγμές που ο νους βρίσκεται σε πλήρη δράση και τα πιο ελάχιστα πράγματα ξεχνιούνται, στις στιγμές αυτές βιώνονται οι πιο έντονες χαρές. Αυτό είναι η λυδία λίθος της ευτυχίας. Η ευτυχία που χρειάζεται τη μέθη, οποιασδήποτε μορφής, είναι κίβδηλη και ανεπαρκής. Η αυθεντική ευτυχία συνοδεύεται από την πλήρη άσκηση των δυνάμεών μας και την πλήρη κατανόηση του κόσμου στον οποίο ζούμε.